

Kontrolassistent for 50 år siden.

Af Aage Holm Due.

Forhistorie.

Efter at have forladt landsbyskolen i foråret 1944, heldigvis efter 7 sammenhængende år hos de samme lærere, tjente jeg på landet et par år. Landbruget havde min store interesse, men jeg havde ikke den fysiske robusthed, som dengang krævedes, da mekaniseringen slet ikke var slået igennem, så jeg måtte ligesom se mig om efter en anden beskæftigelse. I skolen havde jeg været god til dansk, skrivning og regning, så jeg valgte efter anbefaling at tage en kursusuddannelse som kontrolassistent. Den tog jeg så som holdets næst yngste i 1946-47 ved skolen i Haslev. Uddannelsen kunne så senere bruges ved optagelse på Landbohøjskolen, men således kom det, som det vil fremgå af det efterfølgende, ikke til at gå. Vinteren i Haslev var hårdt arbejde fra morgen til aften. Nogle af os var dårlig nok uden for en dør i januar og februar måneder. Det var nu også en usædvanlig streng sne- og isvinter.

Eksamensopgaven bestod simpelthen i at føre et årsregnskab for en besætning på ca. 20 køer. I alt 14 kontrolperioder, udregning af ydelse og foderforbrug. Der til kom vejning af mælk, udtagning af prøver og fedtprocentsundersøgelser (gerberering). Desuden skulle der føres kontrol med køernes løbninger og fødsler, skrives ungvægslister og stamtavler. Endelig skulle der organiseres et årsregnskab for en hel kontrolforening. Der var ingen tekniske hjælpemidler, hverken lommeregner eller regnemaskine. Alt måtte udregnes i hånden, skrives med blyant, indføres med fyldepen og evt. rettes med radervand og trækpapir. Multiplikationer og divisioner måtte hele tiden kontrolleres med 9-talsprøven.

Mens uddannelsen stod på, drejede alt sig om denne, så nogle af os var helt afsøndrede fra omverdenen, ingen tid til fritidsinteresser, ingen aviser, ingen radio, men nyheden om den svenske kronprinses nedstyrtning med en flyvemaskine i Kastrup nåede os dog. Da jeg omkring 1. marts 1947 skulle rejse til Fyn for at overtage en stilling som kontrolassistent i Ellinge, var Store bælt nærmest tilfrossen, så isbryderen Holger Danske måtte bane vejen for færgen. Overfarten tog mange timer, så forfrossen, sulten og træt kom jeg til Ellinge om aftenen. Ikke det bedste udgangspunkt for en ansættelsessamtale, men bestyrelsen antog mig alligevel, og jeg startede få dage senere.

Ellinge og omegn i Svendborg amt.

Ellinge lå ca. 10 km vest for Nyborg. Stedet var et godt og frugtbart agerland med enkelte løvskove. Stedet var ikke kendt for noget særligt. Komponisten Carl Nielsen havde dog i sine unge år været købmandslærling i byen, men uden den store begejstring. Jeg blev der i 8 mdr. og befandt mig godt ved det. Jeg var ung og modtagelig og sugede oplevelser til mig. Kontrollkredsen omfattede Ellinge, Pårup, Bækstrup og en bid af Ferritslev i Odense amt. Jeg havde fast station i en nybygget villa midt i området, men arbejdede, spiste og sov, efterhånden som jeg kom frem hos medlemmerne. I alt var der ca. 325 køer, fordelt på enkelte gårde med 20-30 køer og mange småbrug med 3-10 køer. Ellinge var dengang en hyggelig og livlig landsby, som havde det hele: skole, mejeri, brugs, 2 købmænd, forsamlingshus, bager, slagter, smed, mølle og kirke.

Formanden Kr. Pedersen boede på en dejlig gård ved Refsvindingevejen, som blev kaldt Lyomskovgård. Her stod en meget velpasset jerseybesætning med høj ydelse. I forbindelse med sit ægteskab var ejeren indvandret fra Vestfyn, fra jerseykøernes egn og den danske tobaks hjemegn. Tobaksdyrkningen havde KP taget med sig til Østfyn, og han havde stort held med den og stort udbytte af den. Engang sagde han til mig: Hvad skal jeg dog leve af, når den udenlandske tobak igen kommer til landet? Han var så dygtig og indsigtfuld, at det også kom til at gå fint med alle andre markafgrøder.

Min arbejdsmæssige start fandt sted på Ellingegård, en malerisk, gammel, firlænget bindingsværksejendom i byens udkant. Ejerne var ældre mennesker, lige så gamle som min bedstemor. Det gav en vis tryghed, selv om jeg opdagede, at min afskedigede forgænger ikke havde skrevet et eneste tal eller ord i besætningens årsregnskabsbog i tiden 1. november til 1. marts. Kunne jeg klare at oprette alt dette? Selve gerbereringen, for første gang helt på egen hånd, mislykkedes i nogen grad og måtte tages om. Det tog lang tid, men jeg fandt også ud af, at arbejdet også afhang af god tilrettelæggelse og ikke mindst øvelse.

Til Ellingegårds arbejdsdag var knyttet 2 små ejendomme. Den ene, Kr. Hansen, Bakken, havde en yderst velpasset avlsbesætning på 3 køer. Her af de 2 efter avlsmatadoren Lombjerge. De blev begge senere optaget i Rdm.s officielle stambog. KH og jeg snakkede også en del om andet end køerne. I stuen havde de efter den tids forhold en meget fin radio. På skalaen var opført et utal af fjerne stationer, bl. a. Tokyo. Jeg tvivlede på, om radioen virkelig kunne hente så fjerne stationer. KH og ikke mindst konen troede fuldt og fast på det. Jeg anede allerede dengang reklamens forførende magt, men magtede ikke helt at formulere mig omkring det. Jeg lærte derimod, at det kunne være klogt at snakke folk efter munden. Til ejendommen hørte en skøn eng med stynede popler ned imod Villumstrup å. Landskabet lignede et maleri af Kertemindemaleren Johs. Larsen. En dag kom Fyens Tidendes tegner forbi, og han faldt også for landskabet.

Få dage efter var der en stor pennetegning af KH.s eng på avisens bagside. Engen afløste radioen som samtaleemne. Den anden ejendom blev drevet af en ældre ungkarl og var i forfald ude som inde. Ejeren havde overtaget den efter sine forældre og følte sig umådelig knyttet til stedet. Han havde en helt utrolig hukommelse vedrørende sin besætnings afstamningsforhold. I sine yngre dage havde han været på Vestbirk højskole, og da han fandt ud af, at jeg var fra denne egn, havde han en udtømmelig kilde til samtale. Måske derfor blev jeg inviteret med til hans 60 års fødselsdag. Jeg besøgte ham enkelte gange i 50-erne, men han blev mere og mere forarmet og måtte til sidst sælge. Der, hvor gården stod, ligger i dag en række parcelhuse. Lidt trist at alle spor helt er borte. Mærkeligt med 2 så forskellige yderpunkter den samme arbejdsdag.

Imod vest ad Rolfsted til lå 3 nye, særdeles velholdte statshusmandsbrug, udskilt i 1940-erne fra godset Rønningesøgård. Jeg kom på de to yderste. Først en velpasset Rdm-besætning under opbygning. To meget stræbsomme og dygtige folk, Esther og Kristian, boede der. Jeg befandt mig godt her og kom efterhånden til at kende hele familien inklusive bedsteforældre.. Ofte har jeg besøgt familien, efter at mit arbejde var ophørt i Ellinge, men overgået til Odense. Helt uden min medvirkning, alene ved en tilfældighed, blev en sønnesøn der fra gift med min kones niece. Mærkeligt igen, næsten 50 år efter at gense familien.

Sidst lå Højbo, hvor Helga og Jens Andersen residerede. De havde en højtydende jerseybesætning at passe foruden mange andre gøremål, idet Jens var formand for de samvirkende husmandsforeninger i Fyens stift. Nogle år senere besøgte den danske statsminister Jens Otto Kragh og den russiske statschef Khrusjtjov dette mønsterlandbrug (1962). Der kunne opstå temmelig megen konkurrence de tre brug imellem, grænsende til en slags misundelse, men meget dygtige var alle tre familier. Det var en fornøjelse at se, hvor veldrevet og velholdt alt var både ude og inde.

Pårupgård var kontrolforeningens største gård. Det var også den flotteste. Nyopført, et klassisk 4-længet anlæg, i gule mursten med røde murbånd og rødt tegltag. Gården kunne sagtens være model i 1940-ernes landbrugsreklamer. Ejeren, Peder Christensen, var en humorfyldt mand, der trods sin alder selv deltog i markarbejdet. Stuehuset havde fuld, høj kælder, og her samledes alle til hyggelige, gode maltider i en mindre stue, som benævntes Kahytten. På grund af min manglende erfaring ville jeg hurtigt i gang med årsopgørelsen i september måned. Kontrolregnskabet gik fra 1. oktober til 30. september. Imidlertid kom jeg til at forregne mig, idet en ko imod forventning kælvende den 22. september. Efter PC overtog sønnen Hans gården og drev den i mange år. Senere blev den dejlige mark, ca. 80 tdr. land, solgt til Rønningesøgård. Bygningerne kom på fremmede hænder. Gården er fremdeles et stateligt sted, om end knap så velholdt og berøvet sin landbrugssjæl.

Anna og Kristian Eriksen havde en mindre, stråttækt ejendom nær Ellinge by. Her havde man en gammel, oparbejdet Rdm.besætning. Nærmest lige så god som Kristian Hansens på Bakken. Måske knap så god m.h.t. exterior, men fuldt så god vedrørende ydelse. Jeg kunne godt lide folkene og havde omgang med dem helt frem til 1959. Her lærte jeg at sætte pris på hjemmelavet røgeost, og senere, da Kristian Eriksen var blevet enkemand, lærte jeg at ryge og nyde en cigar til aftenkaffen. Han og jeg har et par gange nydt tv-udsendelser med Odense-skuespilleren Søren Elung-Jensen.

I et andet sogn og i et andet amt lå Ferritslev Østergård. Her boede en anden Kristian Pedersen, og her kom jeg med megen glæde og stort udbytte. KP var en ældre mand, nu enkemand og med en af de tre døtre hjemme til at forestå husholdningen. Han havde en uhyre viden om Rdm, som han havde fulgt igennem hele livet. Han kendte de gode kvægbrugsegne omkring Ringe, Søllinge, Brangstrup, Trunderup, Kværndrup, Rudme og Ryslinge. Mange af egnens store, gamle avlstyre havde han stort personligt kendskab til, fx Højager, Eske Brangstrup, Kørbitz, Pax, Ponto, Aktiv og Rudme Flax, m. m. fl. Ligeledes kendte han mange af egnens potentielle tyremødre, dels som formand for den store, "kunstige" kvægavlsforening "Centrum", der i hans tid havde haft så mange 1. kl.s avlstyre (Lombjerge, Prins og Øjvind), dels fra sit arbejde som fællesdommer for Rdm ved det fynske fællesskue. KP var en nobel personlighed med en enstående viden om kvægracen Rdm. Han lærte jeg meget af både i 1947 og ved efterfølgende besøg. KPs sidste år var præget af svær sygdom, og gården er nu helt borte, opslugt af en af egnens metalvarefabrikker.

Ellingetiden gav så mange oplevelser: Cykelture til Rønningesøgård, til Danehofslottet i Nyborg og til det fyrstelige Ravnholt og dets enkesæde Hellerup. Jeg nød det hjemmebryggede fynske "gammeltøl" i Ellinge Skovgård, en overdådighed af valnødder på en anden ejendom og hjemmelavet æblemost i Kildemølle. Jeg oplevede en anden kultur med et andet sprog, som især fascinerede mig, når det blev talt af Anna Eriksen. Bindingsværksgården Pårup Skovgård, hvor jeg havde god kontakt og god kemi med ejerens jævnaldrende børn. Gustav Christensens mærkelige 5-kantede ladetag, det frugtbare Bækstrup mark-plateau omkring Christian Grøns ejendom og de farvestrålende fynske blomsterhaver. Alt sammen ting, som jeg stadigvæk husker med begejstring. Fyn optog mig meget og gav mig mange værdier. Jeg ville vende tilbage til Fyn senere, lovede jeg mig selv, og løftet blev så rigeligt indfriet.

Vrigsted og omegn i Vejle amt.

Sommeren 1947 havde været den varmeste og tørreste i mands minde, og græsset blev svedet væk i sommertiden, og vinterfoderet (roer, ensilage, hø) var alt andet end rigeligt. Landbruget, selv på det frugtbare Fyn, var nærmest forarmet. Foreningen i Ellinge ville gerne aftale et nyt arbejdsår med mig, men løntilbudet var for beskedent, så meget imod min vilje sagde jeg, at jeg ville finde en større (og derfor mere velhavende) forening for 1947-48. Hos Kristian Eriksen havde jeg læst i ugebladet "Landet", at Vrigsted og Omegns kontrolforening søgte en assistent pr. 1. november.. Det var en forening med et væsentlig højere kotal. Jeg ringede og snakkede med formanden Johs. Hansen i Ndr. Vrigsted og forhørte mig og gav ham forskellige oplysninger. Få dage senere meddelte JH mig, at foreningen ville antage mig til den krævede løn. Mit kendskab til Vrigsted var såre beskedent. Dog var min bedstemor født og opvokset i sognet, for mine oldeforældre havde haft hus i Løgballe og senere en ejendom i Breth. Jeg har for vane at sige, at det var dette svage familiebånd, der fik mig til at afgøre sagen. Måske er det en efterrationalisering, måske var valget bare tilfældigt.

I in nye forening var der ingen startvanskeligheder, for jeg var nu fortrolig med apparaturet og arbejdets tilrettelæggelse. Min første dag var hos Johs. Hansen i Hyrup. Gården var ny og ensom, men malerisk beliggende på baggrund af Bobæk og Stouby skov. Desværre husker jeg ikke så mange enkeltheder her fra, udover at en jævnaldrende datter og jeg spillede grammofon sammen. På den tid eksisterede popmusikken ikke, så det var mere langtidsholdbar musik, der lå på pladerne. Bedst husker jeg Gades "Tango Jalousi". Den kan jeg ikke høre uden at tænke på Hyrup.

I udkanten af Hyrup lå Pilegården. Her var min første rigtige avlsbesætning, som tilhørte Niels Kristian Kristiansen. Han var søn af Kr. Kristiansen på den store gård Højvang i Ørum ved Daugård. Her havde man drevet avlsarbejde med Rdm i mange år, så besætningen her var en af Danmarks absolut bedste. NKK havde i forbindelse med sit giftermål "lånt" 15-20 køer derhjemme og forpagtet Pilegården. Han var vel nærmest i venteposition m.h.t. at overtage Højvang. Efter min konfirmation havde jeg tjent på Tyrstedgård ved Horsens, hvor der stod en anden af landets bedste besætninger, så NKK og jeg havde mange fælles berøringsflader. Jeg var ikke nogen ørn til foderberegning, men den lærdom fik jeg her, for NK havde selv været kontrolassistent i Ringeområdet på Fyn, så pludselig havde vi også Fyn til fælles.

Niels Kristian Kristiansen havde mange gode køer, bl. a. efter Flux Juvel og Malm. I overvejende grad passede han dem selv, og han havde altid tjek på alt vedrørende dyrene og deres afstamning. Han gik også meget op i, om køerne havde et godt gemyt, var lette og hurtige at malke, nemt blev med kalv og havde holdbarhed igennem en årrække.. Oven over køerne hang smukt udformede tavler med de mest nødvendige oplysninger. Han skrev selv på de blanke, sorte tavler med et strå dyppet i en kridtopløsning, så det var nemt at ændre på fx den aktuelle ydelse.

De unge karle og piger kunne godt lide at tjene på Pilegården. Man kan næsten sige, at stedet havde højskolekarakter. Fruen på gården (Asta), som supplerede sin mand så udmærket havde nysproglig studentereksamen, hvilket var en sjældenhed på dette tidspunkt. Ægteparret havde en lille dreng på 1-2 år, og jeg spekulerede på, om han skulle blive 3. generation i kvægavlsdynastiet. Nogle år senere flyttede familien til Højvang. Nogle af køerne flyttede med, andre solgtes til fremmede. I de næste 40 år blev Højvang uddannelsessted for hen ved 400 unge mennesker. Kvægbruget fortsatte op igennem årene, og så sent som omkring 1980 solgtes der stadigvæk avlstyre fra besætningen. Tyrene fra Højvang er dem, der sammenlagt har klaret sig bedst igennem alle årene på de danske afkomsprøvestationer. Højvang ejes nu af den yngste søn, køerne er borte og jorden er bortforpagtet. Niels Kristian Kristiansen er stadigvæk i en alder af 82 år meget vidende, livlig og foretagsom, og han har opdyrket nye græsange såsom kirkesang og lystfiskeri.

Enkelte brug i det spændende, bakkede landskab omkring Løgballe var også mine "kunder". Jeg nød at køre på de stejle, smalle stier, som forbandt ejendommene. Vejen syd fra og op imod Ndr. Vrigsted gik igennem noget af Danmarks bedste agerjord. En moden hvedemark her var virkelig en fryd for øjet. Først for i Ndr. Vrigsted boede familien Hjerrild. Et sted, som jeg satte overordentlig stor pris på at besøge. Hjerrild senior, der i 1948 var i 80-erne, havde kendt min oldefar og omtalte ham meget positivt. I de første år efter 2. verdenskrig havde man stadigvæk rationeringsmærker, som skulle afleveres, når man købte sukker, smør og forskellige andre ting. Jeg rådede selv over mine mærker, men forærede nogle til familier, hvor jeg fik særlig god behandling. Fru Hjerrild og jeg byttede mærker, hun fik mine sukkermærker, og jeg fik hendes chokolademærker. Det er nærmeste, jeg har været sortbørshandler. Ægteparret Hjerrild omkom ved en meningsløs trafikulykke ved Silkeborg engang i 60-erne. Det gjorde et stort indtryk på mig.

Sigurd Nielsen i gården over for handlede med husdyr. I min tid købte han nogle fortrinlige røde køer hos en af de kendte fynske opdrættere, nem Poul Kristiansen, Sdr. Højerup. De trivedes godt på gården i Ndr. Vrigsted. Der blev oprettet familiestambog, og nogle af køerne blev optaget i den officielle stambog for Rdm.

Otto Hald ejede den største gård i Ndr. Vrigsted. Han ville godt gå for at være en slags foregangsmand. På gården var der et avlscenter for svin og fiskedamme med karper.. Det var en meget kendt familie. Otto Hald havde haft en

opfinderfar og havde nu berømte søskende. Engang havde jeg et uheld med at afhorne en kalv, og det belastede vores forhold for en tid. Jeg henviste til min lovpligtige forsikring, som foreningen desværre havde glemt at tegne.. Hjemmet var meget højskoleorienteret. Der var bøger i gården, man havde et spændende klokkespil og tekstilvæve i forskellige udgaver.

I Over Vrigsted kom jeg hos foreningens nye formand Peder Vinther, som jeg satte overordentlig stor pris på. Han var så omgængelig, besindig og hjælpsom. Jeg havde fast adresse på gården og et værelse til fast disposition på kvisten. I den gård havde min bedstemor tjent som ung pige i 1890-erne hos Peder Vinthers unge forældre. Gården var ret uændret siden da, og i stuehuset stod den selv samme bornholmer som i bedstes tid. Vrigstedgård var en proprietærgård. Ældre mennesker kaldte den kammerrådens gård. Jeg spekulerede over, hvad en kammerråd var for en størrelse. På kirkegården fandt jeg kammerrådens gravsten, men det blev jeg ikke meget klogere af. I 1948 ejedes gården af en ung, meget driftig familie, som havde indrettet sig smagfuldt, bl. a. med god kunst på væggene. Fruen på gården, som jeg snakkede godt med, kom fra en stor gård i Klejs. Hun var bror til den senere folketingsmand for venstre, Holger Justesen. Manden var en høj, atletisk, mørkhåret mand, der sikkert havde været garder. Han havde megen autoritet, men også et behageligt væsen. I dag er gården via opkøb af andre gårde i Over Neder Vrigsted blevet en meget stor bedrift, præget af energi og foretagsomhed.

Nogle gårde i Hornum hørte også med til kontrolkredsen. Gl. Hornumkjær havde, efter hvad folk fortalte mig, før i tiden været en meget veldreven proprietærgård med flotte marker, stor besætning og vedligeholdte bygninger, men således var det ikke længere. Der var i stalden kun 6-7 køer, som passedes af en falleret og fraskilt, forhenværende gårdmand, der godt ville kikke dybt i flasken. En ældre tidligere herregårdskar klarede det meste af markarbejdet. For mig var det ikke noget rart sted at arbejde. Ejerne havde herregårdsfornemmelser, og maden var blot en simpel affodring i en trist, trist folkestue. Herregårdskarlen var rigtig god at snakke med og indførte mig i Honore de Balzacs noveller. Gårdens avlsbygninger er for længst borte, og jorden er overtaget af en af egnens rigtige herregårde.

Hornumgård var helt anderledes i sin drift og havde en ganske god Rdm-besætning. Jeg kunne godt lide stedet, også fordi jeg kom fint ud af det med gårdens folk. Om natten sov jeg i et kammer på stuehusets loft ude imod vest. Der var en uendelig lang vej fra trappen i bryggerset og hen over det åbne loft. På værelset var en lille kakkelovn, som pigerne fyrede op. Det var hyggeligt, men varmen kunne lokke vinterfluerne frem fra deres skjul bag billederne på væggen.

Hornum Østergård, som ejedes af Lerche-Madsen, var en stor, hyggelig gård i gammel stil. Her virkede alt så solidt og velbjerget. Familien bekendte sig til indremission, og der var bordbøn og sommetider også aftensang. Fru L-M fuppede mig engang ved at spørge, hvor jeg havde gået til præst. Jo, det havde jeg da i Ring. Så spurgte hun, hvorledes det havde været, og jeg svarede beredvilligt og ærligt. Jeg havde ikke været så vild med præstegangen, for præsten var så tam, og han var ikke nogen god fortæller og kunne heller ikke synge. Jeg sad i præstegården og tænkte på alt, hvad jeg nu mistede ved at være fraværende i skolen. Det allerværste var, at præsten ikke rigtig regnede med mig, skønt jeg altid kunne mine ting til punkt og prikke. Han foretrak konfirmanterne fra de familier, som han kendte, især de såkaldt betydningsfulde og velhavende.. Fru L-M lod som ingenting, men senere fik jeg at vide, at hun faktisk var i familie med den pågældende præst. Hun bar dog ikke nag! Hornum Østergård var i en periode præget af et stort antal rotter i hønsehuset. En af karlene var ferm med en salonriffel og skød den ene efter den anden, efterhånden som de marcherede frem på bjælken. Jeg undrede mig over, at rotterne ikke kunne sanse at bryde deres vane.

På marken efter Bråskov lå en fin trempelgård, som havde egnens eneste sortbrogede kobesætning (Sdm). Det var en slægtsgård med mange traditioner. En datter læste på musikkonservatoriet i Aarhus, og megen opmærksomhed og snak drejede sig om denne uddannelse. På mit værelse hang der et religiøst billede af et forslidt ægtepar med bøjed hoveder ude på en mark. Jeg mener at huske, at det hed: Lad os takke Gud for høsten. Måske var billedet for naivist til, at man ville have det hængende i stuerne.

Tamdrup sogn i Vejle amt.

I 1948 havde jeg besluttet, at jeg ville have en teoretisk uddannelse, men ved nærmere eftertanke kom jeg til det resultat, at jeg havde for lille en kapital at stå imod med, så med nogle dages forsinkelse genoptog jeg mit gamle arbejde, men nu i Tamdrup nordre kontrolforening, som lidt forenklet fremstillet omfattede byerne Lund, Vinthen og Enner.

På Ennergård boede familien A. og E. Grabow-Olesen. Måske var det det adelige mellemnavn fra Urup, der gjorde det, for familien var lidt reserveret, og man sagde De og hr. og fru. Gården var den største i min nye kreds. Der var ca. 120 tdr. land god jord, men den alm. økonomi var vistnok ikke særlig god. Tidligere havde besætningen været ret så almindelig, men gården havde nu en særdeles dygtig fodermester, og han var i færd med at gøre køerne mere yderige. På gården havde der været tradition for, at kornet solgte man en del af, men nu gjorde fodermesteren krav på meget af

det. Det holdt hårdt, men ejeren og måske ikke mindst fru en blev overbevist om, at en ændring godt kunne betale sig. Gården blev en af de store mælkeleverandører til mejeriet Albion i Lund. Der var på gården ganske gode køer efter Horsens-tyrene 102 Højager og Horsens Pax. Lige før jeg begyndte på Ennergård, havde ugebladet "Landet" en artikel om gården af forfatteren Sigurd Elkjær, hvis far var fra Vinthen skovhus – senere lærer i Haurum og Honum – for mange år siden havde tjent som forkarl på gården. Nu var det Svend Jørgen Grabow-Olesen, der var forkarl eller måske forvalter. Han var en høj, flot mand og der til en slider af rang, der virkelig forstod at håndtere egnens første traktor, en rød International med tætsiddende forhjul.

Tæt på skellet til Nim sogn lå Anbjerggård, eller Enner fattiggård, som den også kaldtes. Stuehuset var umådelig langt, og der gik en korridor op igennem hele huset. Der var bevaret noget af institutionspræget. Ejeren, Jens Henriksen, havde endda overtaget 2 af "fattiglemmerne", da han købte gården, og dem havde han endnu. Det var nu nærmest to ældre, psykisk retarderede mænd, som jeg og andre var en anelse vagtsom over for, selv om de gik til hånd på gården. Jens Henriksen var en ægte radikaler, og man blev let den lille, hvis man uforvarende kom med en politisk bemærkning.

Den største gård i Enner by ejedes af Edvard Møller Mathiasen. Gården var meget levende med flere unge mennesker, 4 yndige døtre og en lille dreng, som var alles yndling. Jeg mener at huske, at Edvard handlede en del, og helt sikkert havde han nogle orner til afbenyttelse. Når man var der, oplevede man, at telefonen ringede uafsluttelig. Gården havde en parcel i Vinthen skov. Jeg var med dernede engang, og E viste mig voldstedet, hvor Kong Erik Menved havde ladet en borg opføre i 1300-tallet.

Rodengård var et stille sted. Gården lå lidt afsides, og der var kun mand, kone og en enkelt karl, som skrev på en stor roman, som han havde henlagt til riddertiden. Hvis jeg hører visen om Niels Landpost og "Fru Fyrstefelden", tænker jeg på denne karl. Ægteparret ville gerne snakke og kunne godt være frittende over for mig. Mon det var sådan, at de var lidt ensomme, fordi gården lå helt for sig selv, eller var det helt omvendt? Familien havde en søn, som tjente hos en af tidens toneangivende landmænd på Rønsholtkrog ved Vejle fjord. Manden ville godt drille mig med, at Horsensegnens tyre var meget bedre end dem fra Tørring, som man brugte i mit hjem. Jeg ville ikke uden videre give ham ret, men det har eftertiden gjort.

En anden udflyttergård var Hesselballegård. Her boede sognefoged Jens Therkelsen og fru Erna. Et meget stateligt par. JTh havde forskellige, offentlige gøremål, bl. a. var han formand for mejeriet og smøreksporforeningen, men alligevel havde han tid til at sludre med mig, ikke sladder, men overordnede ting. Det var et af mine yndlingssteder. Ægteparret havde 2 døtre. Den ældste omkring 19 år, og den lille på ca. 3-4 år. Den ældste var blevet optaget på Polyteknisk Lærestanstalt, og det var JTh selvfølgelig stolt af. Inger, som hun hed, snakkede jeg undertiden med. Hun foreslog, at jeg skulle tage til København og læse til cand. agro. Den lille datter, Bodil, var et usædvanligt velbegavet barn. Hende snakkede jeg også med, når jeg var på besøg. Sikken et ordforråd hun havde. Jeg har senere erfaret, at hun er blevet uddannet læge. Familien fejrede engang min fødselsdag. Hvordan kan jeg ikke huske helt, men i forsøket på taknemmelighed kan det hende, at jeg går forbi familiegravstedet på Tamdrup kirkegård. Her ligger også Inger, der nåede sit uddannelsesmæssige mål, men døde alt for tidligt.

I Vinthen by lå 7 gårde på striben, 6 af dem var med i kontrolforeningen. Først, længst imod vest, lå Jens Christensens flotte, arkitekttegnede rødstensgård. I stuehusets øverste etage havde jeg et fast værelse, som jeg kunne bruge efter behag. Her til gik også den smule post, som skattevæsenet og andre sendte. En søndag var hele Vinthen samlet ved Skeldals gård. En ung mand havde igennem vinteren bygget en ganske stor flyvemaskine i træ, og nu skulle den samles, og det krævede flere medhjælpere. Den var så stor, at bygmesteren selv kunne sidde i den. Flaps, højderor og sideror virkede perfekt. Det var et imponerende arbejde. Den kom vel ikke i luften nogensinde. Den var for tung. Kloge tilskuere mente nu nok, at en folkevognsmotor kunne have været installeret i maskinen og drevet propellen med den fornødne kraft. Det var et smukt, gennemført arbejde, som jeg beundrede meget. Hvad mon der er blevet af den unge mand med de usædvanlige evner?

Oluf Houmann drev Ellegård, men alligevel blev der tid til politisk arbejde. Først sogneråd, senere byråd og folketingskandidat for venstre. Han havde gode overtalelsesevner og fik mig med i VU. Senere foreslog han mig en udenlandsrejse med det samme "firma", og resultatet blev så, at jeg i sommeren 1949 kom med tog til Belgien og Frankrig. Store dele af Hamborg og Rhinområdet lå stadigvæk i ruiner. OH vakte den politiske interesse hos mig.

Kontrolforeningens allerbedste besætning stod hos Peder Holm på Hulbækgård i Lund. Han var formand for kontrolforeningen, så der kom jeg jo i forskellige ærinder. Han havde et sjældent talent for kvægbrug, og han havde været heldig at få en både arbejdsom og faglig dygtig tilflytter som fodermester. Jeg mener at huske, at besætningen bestod af hen ved 30 sortbrogede malkekøer og et stort antal ungkreaturer. Besætningen trivedes godt og havde en høj ydelse. Det gamle jyske præg var for længst borte hos køerne. I 2-3 generationer havde man anvendt hollandske tyre, så

køerne havde efterhånden fået en virkelig god kropsbygning: Lige, bred ryg, firsidet kryds, brede lår og velformede, højt heftede malkeorganer. Kalvene var, når de blev født, større, tungere og mere livskraftige end Rdm-kalve.

Oleslund var en proprietærgård i Lund, men her havde man ingen nykker. Det var lige ud ad landevejen at arbejde der. Det var også et livligt sted med mange unge mennesker og et ægtepar, der selv deltog i arbejdet i meget stor udstrækning. Det var et meget veldrevet landbrug med en stor, udmærket besætning. Pudsige episoder knytter mig til gården. En dag fortalte Ejner Therkelsen, som ejeren hed, at nu skulle den engelske tronarving giftes. Godt det ikke er mig, der skal være jordemodermand, var hans kommentar. ETh var selv en flot mand med et stort ego. En af karlene havde engang en tandbyld, stor som en tennisbold. Karlen var selv meget betænkelig, men led vel af tandlægeskræk. I hvert fald undslog han sig behandling. ETh tog en lang snak med ham og betonedes det farlige i tilstanden og sammen tog de to til tandlæge i Horsens.

Hos Søren Rasmussen, en mindre gård i Lund by, bag foderstoffene og over banen, havde man gode røde køer og gode samfundsforhold. En af sønnerne kom hjem med en cand. agro.-eksamen i bagagen, og om aftenen skulle han fejres med familiemedlemmer og venner. Jeg blev også inviteret med. Som kontrolassistent kunne man slumpe til at deltage i runde fødselsdage, kaffegilder og høstfester.

Bakkegården i Lund lå bag byen med privat alle til Kørupvejen. En malerisk og bekvem beliggenhed. Ejeren hed Jacob Therkelsen. Han var født på Oleslund og bror til Ejner. Familien havde ingen børn, så måske der for havde de ekstra god tid og lyst til at snakke med mig. De havde begge stor viden, så opholdet på Bakkegården var altid udbytterigt. Der var på stedet en udmærket kobesætning, 20-25 stk, som blev passet grundigt og pertentligt af en ung, gift fodermester. En dag, da jeg nærmede mig gården, blev jeg mødt af en fad, ubehagelig stank. Senere fik jeg at vide, at man var ved at koge en selvdød gris til sæbe i grubekedlen. Men bare rolig, vi skal ikke have den til middagsmad, forsikrede fru Th. JTh var formand for brugsforeningen i Vinthen. En eftermiddag, da jeg sad i stuen, kom en uddeler fra Fredericiakanten på besøg. Han var svigersøn til gamle fru Bruun i Vinthen og kendte flygtigt Jacob. Nu havde han en søn, som ville være velegnet til stillingen som uddeler i Vinthen. Sønnen var førstekommiss derhjemme, havde været garder og på FDB-skole. JTh optrådte meget politisk i sagen. Det lyder vældig godt, og jeg skal omtale din søn over for den øvrige bestyrelse. Jeg kan selvsagt ikke love noget bestemt, for der har allerede været rigtig mange ansøgere. Bagefter spurgte JTh, hvad jeg mente. Min mening var, at sønnen selv skulle være kommet for at tale sin sag. I tidsrummet 1947-50 var landbruget ikke mekaniseret. Den eneste traktor, som jeg kendte, var den på Ennergård. JTh vidste, at mekaniseringen var en nødvendighed på lidt længere sigt. Han hjembragte den ene traktorbrochure efter den anden fra emsige forhandlere. En overgang havde han forset sig på en rød David Brown, men jeg syntes, at den så ud af for lidt, og måske kunne den ikke klare den stive, bakkede jord. JTh havde svær ved at tage en afgørende beslutning, måske også fordi han holdt så meget af sine heste. JTh havde vel egentlig skyld for at være lidt vranten, men han og jeg kom fint ud af det sammen. Værre var det med skattevæsenet og enkelte handlende, som kunne få en ordentlig omgang. Ca. 15 år senere traf jeg igen JTh ved en tilfældighed. En 60-års fødselsdag i Lund. Det var som om, at tiden havde stået stille imellem os, men nu var mekaniseringen slået fuldt igennem.

Enkelte gange kom jeg på en mindre gård, hvor en søn havde haft TB, men trods behandlingen var han fortsat svagelig. Nu gik han hjemme som karl, men magtede ikke helt den tids hårde arbejde. Faderen var ikke helt tilfreds med sønnens indsats og kunne virke noget sur og utilfreds, måske også fordi økonomien ikke var den bedste. Moderen værnede om sin søn, så hver en godbid, som hun kunne hole ved middagsbordet, gik til ham. H. C. Andersen kunne ikke have fundet en bedre illustration til "Historien om en moder".

I min tid var Lund et jernbaneknudepunkt. Fra Horsens til Lund var der en dobbeltsporet jernbane, som krydsede Horsens-Silkeborg-vejen øst i byen. Her var bomme, lyd- og lyssignal. Det ene spor krydsede efter stationen igen den samme landevej vest i byen og gik videre over Bryrup til Silkeborg. Det andet spor gik efter stationen bag om byen til Rask Mølle, hvor det delte sig imod henholdsvis Thyregod og Ejstrupholm. Mange gange måtte jeg passere også ubevogtede jernbaneoverskæringer med mit grej. Fx bag om foderstoffene ud til Kristoffer Buhl, eller fra Vinthen til Hulbækgård eller over en markvej ved Lundum bro. Togene gav liv i byen, men afstedkom også trafikulykker.

Vinthengård var udflyttet og nå nær Nr. Snedevejen. Den ejedes af Terkel Therkelsen. Det var en veldreven gård med overvejende jyske køer. Gården havde nogle flotte, livlige køreheste, som også brugtes i marken. En dag var der telefonbesked til TT. Jeg tilbød at løbe ud i marken og give ham beskeden om straks at ringe tilbage. Jeg foreslog, at jeg skulle køre med hestene for den 4-lede ukrudsharve, imens han var hjemme. Han så en anelse tvivlende på mig, men jeg bedyrede, at det kunne jeg sagtens klare. I starten gik det godt, men så drejede jeg for skarpt, harven tippede og hestene blev bange. Jeg fik dog hold på sagerne og sporene på marken slettet, inden TT vendte tilbage. Den 1. november 1949 vendte TTs søn og datter hjem for at tjene hos forældrene det kommende år. Begivenheden blev fejret

med den allerdejlige haresteg, som måske den hjemvendte datter havde sin del i. Hun var netop kommet fra en plads i huset hos en amtmand, hvor finere madlavning havde stået på dagsordenen. TT var jæger og kunne godt lide at gå klædt lidt militært, og han illuderede let som en general Mc Arthur.

Midt i den flade, gode Vinthen udmark lå Markusminde, en gård på ca. 100 tdr. land. Områdets bedste og måske også bedst drevne gård. Det var en slægtsgård, og alt mindede om god smag og god økonomi. Ejeren hed Anders Th. Nyborg, og i mit hjem kendte vi lidt til manden, fordi vi engang havde solgt en tyr til ham. Nu faldt det så i min lod at kontrollere denne tyrns døre.

Stuehuset var ualmindelig flot, langt og højt og med frontispice imod både have og gårdsplads. Når jeg var på Markusminde, boede jeg på sønnens værelse, hvorfra der var en flot udsigt over markerne imod Vinthen-Enner gamle skole. På værelset hang et spændende billede, som forestillede alle folkene og hestene på herregården Cgristiansminde ved Horsens fjord. En af billedets unge landvæsenselever var Jørgen Nyborg, der vel som den eneste søn var selvskreven til at overtage Markusminde. Således kom det imidlertid ikke til at gå. JN havde købt Bakkegården i Lund efter Jacob Therkelsen i 1961 og valgte at blive boende her.

En dag i 1949 var Anders Th. Nyborgs flotte bil kørt frem på gårdspladsen, for nu var det muligt igen at få benzin. Under krigen havde bilen som så mange andre på egnen været opklodset, som det hed. Den var blevet passet godt, for den var fuldstændig som ny i sin gule lak. Det var en Ford V8 model 1939. eg beundrede den meget, og AThN sagde, at den kunne blive min for 20.000 kr. Det var nu ganske vanskeligt, når min årsløn kun var 3600 kr., og måske næsten for første gang spekulerede jeg over forholdet imellem rigdom og fattigdom.

Frodesdal var en iøjnefaldende gård. Ældre mennesker kunne benævne den landinspektørgården, fordi en amtslandinspektør havde ejet den og formentlig også udformet den i klassisk symmetri. Avlsbygningerne var sat i kampesten, stuehuset, fornemt trukket tilbage, var bygget i røde teglsten. J. Hansen, som ejeren hed, talte lidt anderledes og var måske også i adfærden lidt anderledes end egnens befolkning. Korrekt, men imødekommende. Han var samsing, havde været forvalter, havde præliminæreksamen og en vid horisont. Han kunne underholde med kongerækken forlæns og baglæns. Jeg var dybt imponeret, men tænkte også dengang, at det var uvæsentlig paratviden, og at kongerne ikke skulle have æren for historiens gang. JH fortalte mig, at præliminæreksamen på den tid fandt sted i København på en fremmed skole og med fremmede lærere, så man var nødt til virkelig at lære udenad.

Fru Hansen døde pludselig en søndag, få dage efter at jeg havde forladt gården. Jeg var noget spændt og forlegen ved at komme næste gang, men en voksen søn og datter var kommet hjem, så hjemmets forskellige funktioner kørte som sædvanlig, og der var fuldt hus rundt om middagsbordet. Posten kom den pågældende dag med bl. a. en reklame for gravsten. Det fandt sønnen var en meget upassende gestus, og jeg kunne jo i mit indre give ham fuldkommen ret.

I det ydre har Frodesdal næsten ikke ændret sig i de mange år, der er gået siden 1950, men lige bag gården er et stort byggeri i gang, som vil forandre hele området betragteligt. Her bygges det nye statsfængsel.

På Højbogård boede fru Gudrun Nielsen, der under krigen var blevet enke med 6 mindreårige børn. Jeg kendte en smule til gården i forvejen, for min onkel, der omkring 1931 var tømrersvend i Nim, havde været med til at bygge gården og for øvrigt havde fundet sin kone der.. Gården havde tidligere ligget på den nordlige side af vejen, men Aage Nielsen valgte omkring 1930 at flytte den over vejen, ud til marken og op i højderne. Der havde været en fremragende jysk kvægsbesætning på stedet. Den havde fået ærespræmier ved de store dyrskuer, og et billede af en kosamling prægede i mange år en lærebog for landbrugsskoleelever. Der var kun rester tilbage af fordums herlighed. Fru Nielsen og de kønne børn stred med bedriften, men en absolut uduelig bestyrer trak i den gale retning. Samme bestyrer havde dog et bogværk, som jeg flere gange forlystede mig med. Det hed "Større danske gårde".

Gården blev snart solgt, og over en årrække opbyggede den nye ejer gård og besætning. Der blev købt megen jord til, og stedet betragtes som en virkelig god læreplads. Gården er en pyrd for egnen.

Afslutning.

Min kontrolassistenttid varede fra 1/3 1947 til 31/7 1950. Det var en oplevelsesrig tid, først og fremmest fordi man var så tæt på familierne, men også fordi man var i den modtagelige alder. Måske en smule overdreven har jeg sagt, at jeg oplevede mere på gårdene i denne periode end som tjenestemand i folkeskolen på forskellige niveauer i 38 år.. Her skiftede rammerne i hvert fald ikke så tit.

Min vurdering er, at kontrolassistentens arbejde havde videnskabelig karakter. Man indsamlede data, forarbejdede data, afleverede data til andre instancer (landbrugets konsulenttjeneste, landbrugsskoler, statistiske kontorer, Landbohøjskolen). Eksempelvis vidste en interesseret kontrolassistent før alle andre, hvorledes en ny tyr avlede, hvorledes dens døre artede sig, trivedes og ikke mindst, hvor ydedygtige de var.

I alle tre kredse har jeg bevaret bekendtskabet med enkelte landmænd fra denne tid. Det var dem, der var unge på min tid, for de ældre ligger alle på kirkegården. Arbejdet i dag har helt skiftet karakter. Alt det regnskabsmæssige varetages

af et centralt IT-kontor. Besætningerne er meget store, og der er ofte langt imellem dem. I Ellinge er der næppe en ko tilbage, i Vrigsted er det også småt, men i Tamdrup sogn har både Ennergård og Højbogård stadigvæk store malkekvægsbesætninger. Avlsbesætningen på Højvang er heller ikke mere, og den lille dreng fra Pilegården i Hyrup blev ikke kvægopdrætter, men dog professor i arkæologi ved universitetet i Gøteborg.

Fra nogle af disse gamle venner fik jeg en opfordring til at skrive om arbejdet og tiden på landet for mere end 50 år siden. Først var jeg tøvende, fordi så mange kunne have gjort det bedre, men tænkte så, hvis jeg ikke gør det, bliver det måske aldrig gjort

Noter:

Aage Holm Due, født 1930 i Underup sogn, Vejle amt. Forskellige stillinger i folkeskolen 1955-1993.

Artiklen er baseret fortrinsvis på egne notater

Enkelte oplysninger skyldes følgende:

Esther Kjærsgård, Ellinge, Ullerslev.

Niels Kristian Kristiansen, Vangen, Ørum, Daugård.

Jørgen Nyborg, Lund, Horsens.

Hans Christensen, Vinthen, Horsens..

Udskrives på disc.